

Livingstoniana

AV OLAV GUTTORM MYKLEBUST

1973 var bl.a. David Livingstones år – hundreårsminnet om hans død i «Chitambos landsby» (i dag kalt Chipundu), i det som nå er den uavhengige afrikanske stat Zambia, ble markert i en rekke land, først og fremst engelsk-talende, men også andre, – i presse og kringkasting, gjennom forelesninger og utstillinger, og gjennom publikasjoner av forskjellig art, populære og vitenskapelige.

I en særstilling står den forelesningsserie som i mai ble arrangert av Institutt for Afrikanske Studier, Universitetet i Edinburgh. Som deltaker i det seminar disse forelesninger inngikk i, kan nærværende anmelder bevitne at det var en inspirerende opplevelse. Samvær og samtale ble på en utmerket måte ledet av professor George Shepper-son, som også holdt, som innledning til seminaret, en offentlig forelesning på universitetet om «David Livingstone, Scotland and Africa», – en forelesning som, til tross for sin unektelig noe utradisjonelle lengde (over fem kvarter!), ble påhørt med den største oppmerksomhet, og som gjorde et meget sterkt inntrykk.

Plassen tillater ikke en mer utførlig omtale av den fremstilling og vurdering av den berømte misjonær og oppdagelsesreisende som dette seminar formidlet. Det er forøvrig heller ikke nødvendig etter at nå – mai 1974 – forelesningene inkl. referat av diskusjonen disse utløste, foreligger samlet i stensilert form under tittelen *David Livingstone and Africa* (202 sider), i serien Seminar Proceedings, Centre of African Studies, University of Edinburgh, Edinburgh, Scotland.

Blant de mange emner som ble behandlet på seminaret, var Livingstone som historiker og vitenskapsmann, hans beretninger om afrikanske skikker og institusjoner, hans syn på rasespørsmålet, hans forhold til broren Charles Livingstone, til de romersk-katolske og til India, og det problem som hans siste reise frembyr. *Misjonæren* David Livingstone utgjorde ikke noe selvstendig tema, men flere av foreleserne – og også flere av deltakerne i diskusjonen – fremhevet at den

avgjørende faktor i hans liv og verk var den kristne tro, nærmere bestemt slik denne var blitt vakt og formet hos ham gjennom «the Evangelical tradition».

Det er ikke noe retusjert bilde av Skottlands store sønn vi presenteres for gjennom «David Livingstone and Africa». Her er ingen sentimentalitet eller tendenser i retning av heltedyrkelse. Livingstones feil og svakheter blir på ingen måte underslått. Saklighet og vederheftighet karakteriserer fremstillingen fra først til sist. Nettopp derfor virker den så sterkt, så overbevisende.

En Livingstone-forelesning, også denne holdt i forbindelse med hundreårsminnet ifjor, men i Afrika – Blantyre, Malawi – og med et annet sikte og opplegg, er biskop Stephen Neill's *Livingstone Memorial Lecture* (Government Printer, Zomba, Malawi, 32 s.).

I denne forelesning – noe ordrik og til dels utflytende, men med perspektiv over seg, med glimt av humor og fylt av menneskelig varme – er det *misjonæren* som står i sentrum. Alt denne mann foretok seg – hans reiser, hans vitenskapelige arbeid og hans planer om å åpne Afrika for «handel og kristendom» – var bestemt av det kall han hadde fått: å bli en banebryter for det kristne budskap blant folkene i dette kontinent. Også – og ikke minst – hans geografiske bedrifter må sees i dette sikt. Som han selv sa: «Slutten på den geografiske dåd er for meg begynnelsen til misjonsvirksomheten.»

Vi nevnte uttrykket «handel og kristendom» – et uttrykk som i høy grad er blitt misforstått og også brukt som «bevis» for at Livingstone var en agent for europeisk imperialisme. Neill gjør det helt klart at bak dette løsen lå en dyp forståelse av at dersom det skulle lykkes å utrydde den form for handel som var blitt en slik forbannelse, slavehandelen, dette «Afrikas åpne sår», – måtte den erstattes av en annen form for handel, en legitim form for handel, en handel med det formål å utvikle ressursene og skape en sunn økonomi som grunnlag for en virkelig menneskeverdig eksistens.

Mer enn noe annet menneske, slik slutter Neill sin forelesning, gjorde Livingstone det klart for verden hva slaveri vil si. Og mer enn noe annet menneske endret han holdningen til dette spørsmål, slik at det av alle i dag betraktes som en selvfølge at hver eneste mann og kvinne født i Afrika har krav på sosial og politisk frihet.

Av Livingstone-bøkene som kom ifjor, er Tim Jeal's *Livingstone* (London 1973, 427 s.) langt den største og i flere henseende også den mest betydelige, – den har da også vakt stor oppmerksomhet og vunnet stor utbredelse. Fremstillingen av den «omstridte helt» –

forfatterens uttrykk – bygger på omfattende forskninger, i første rekke av primærkilder. Disposisjonen av det veldige stoff er forbilledlig: seks hovedavsnitt, alle med betegnende overskrifter (Aspiration, Achievement, Fame, Reversal, Rejection, Atonement), foruten de obligatoriske tillegg, bl.a. kildefortegnelse, noteapparat og navnerregister (i alt 40 sider).

Jeal har hatt to grunner til å skrive en *ny* Livingstone-biografi. Det som hittil er skrevet om Livingstone, er utilfredsstillende, hevder han. Og i løpet av de siste ti år er en mengde kildemateriale gjort tilgjengelig. Karakteristikken «utilfredsstillende» gjelder, dersom vi forstår forfatteren rett, ikke minst den ting at Livingstone, i høyere grad enn noen annen av sine samtidige, ble en myte mens han ennå levde (s. 3). Å skildre mannen som han *egentlig* var, er altså motivet. Har så dette lykkes?

Slik nærværende anmelder ser det, må dette spørsmål stort sett besvares med ja. Den Livingstone vi her møter, er uten tvil langt mer i pakt med den historiske virkelighet enn den helt resp. helgen som litteraturen om ham hittil har tegnet for oss. Livingstone var tross alt bare et menneske, hans feilvurderinger, hans forsømmelse av hustru og barn og hans alt annet enn sympatiske forhold til og uttalelser om sine hvite medarbeidere (for bare å nevne disse trekk) er åpenbare nok. Han var en forunderlig sammensatt natur, en motsetningenes mann, – stor i sin styrke, men også stor i sin svakhet. En misjonens foregangsmann og en pionér for britisk handel og kultur, men – la det være klart! – *til beste for Afrika*.

Forfatteren viker ikke tilbake for å fortelle *alt*, også det ufordelaktige, ja, det direkte tragiske (som f.eks. Mrs. Livingstone's skjebne s. 251 f, 257 f). I visse situasjoner, hevder Jeal, kunne Livingstone opptre på en selbevisst og egenrettferdig måte. Han kunne hykle, lyve osv. (s. 63). Nei, ikke noe flatterende bilde! Ikke desto mindre ruver han som den store skikkelse han var, alle sine skrøpeligheter til tross!

Også Cecil Northcott's *David Livingstone: His Triumph, Decline and Fall* (London 1973, 140 s.) er en frukt av omfattende studier, i Storbritannia bl.a. arkivet til London-misjonen hvor forfatteren gjorde tjeneste som sekretær i 15 år, og i Rhodesia, nærmere bestemt Central African Archives, Salisbury. I likhet med Jeal's bok er også her det *kritiske* synspunkt dominerende. Ja, aksenten i denne fremstilling av Livingstone ligger bevisst, ikke på hans «success», men på hans «failure». Boken er ingen biografi om Livingstone, men en kommentar til hans liv og verk, – som forfatteren selv uttrykker det.

Nærværende anmelder har i forbindelse med den sterkt kritiske vurdering av Livingstone som er så åpenbar, ikke bare hos Jeal og Northcott, men også hos andre, måttet spørre seg selv om ikke det bilde som litteraturen om ham til nå stort sett har tegnet, og som tydelig bærer hagiografiske trekk, nå er i ferd med å bli avløst av et annet bilde, et bilde hvor de menneskelige, eller rettere: altfor menneskelige sider ved hans personlighet og livsgjerning blir fremhevet, bevisst og énsidig fremhevet. Har man virkelig for alvor forsøkt å forstå Livingstone ut fra den *historiske* sammenheng han sto i, på bakgrunn av den *tid* han tilhørte, de *forhold* han virket under?

Northcott, og sikkert også Jeal, vil nok svare at de *har* gjort det. Hva den første angår, kan han med en viss rett vise til sin høye vurdering av «the man himself», dvs. den enestående måte han kombinerte disse to kall på: den reisendes og misjonærens, begge i form av en selvutslettende tjeneste for Afrika (s. 130). Det er bare et spørsmål om alt er sagt med dette.

George Shepperson, hvis navn ble nevnt ovenfor, er også en av bidragsyterne til essay-samlingen, også dette et minneskrift, med tittelen *Livingstone Man of Africa* (London 1973, 245 s.), redigert av Bridglal Pachai, professor i historie ved University of Malawi. For dem som ønsker å følge med i Livingstone-forskningen, har også denne bok betydelig verdi. Den er instruktiv og engasjerende, på én og samme tid positiv og kritisk. I en særstilling står redaktørens eget bidrag (Om Zambesi-ekspedisjonen 1858–1864), – en vurdering av Livingstone ved en *afrikaner*, i dette tilfelle en intellektuell, historisk skolert afrikaner, har selvsagt spesiell interesse.

Også de øvrige bidrag tar for seg særskilte aspekter: «forberedelsens år 1813–1857», Livingstones forhold til den anglikanske kirke, til afrikanske høvdinger, til araberne og slavehandelen, til den kristne misjon han bante veien for osv. Samtlige essays har et vitenskapelig preg, med bl.a. detaljerte henvisninger til kildene, trykte og utrykte.

Som alle andre mennesker var også Livingstone «et barn av sin tid». Det kommer ikke minst til uttrykk i hans syn på «the European-Christian civilisation» som den overlegne kulturform det var ønskelig at også Afrika skulle bli gjort delaktig i (s. 128). Det avgjørende motiv for ham var dog å fremme i dette kontinent «the Christian cause» (s. 215).